Nr 773

av herr Sörenson m. fl.
om jämlikhet inom utbildningen.

Trots betydande reformer genomförda inom skolans område under tiden efter andra världskriget i syfte att åstadkomma utbildningsjämlikhet kvarstår en rad olösta problem. Utvärderingar och debatt under senare tid visar spänningsförhållanden mellan välformulerade läroplaner och möjligheter att förverkliga dem. Påtagligt är att barn och ungdom ur "högre" socialgrupper alltfort klarar skolarbetet relativt bättre än motsvarande grupper ur "lägre" samhällsklasser utan att detta i och för sig kan relateras till skillnader i begåvning eller potentiella intellektuella resurser. Debatten har därvid alltmer kommit att inriktas mot de sociala bakgrundsfaktorerna. Den nyligen genomförda utredningen om förskolan (SOU 1972:26) liksom 1973 års riksdagsbeslut om en allmän men icke obligatorisk förskola får ses som ett försök att motverka skolsegregering genom att utjämna skillnader relaterade till olika förutsättningar beroende på socialgruppstillhörighet. Nu arbetande utredning om skolans inre arbete (SIA) innebär också ett uppmärksammande av dessa fenomen liksom projektet "Målbestämning och utvärdering" (MUT). Speciellt har därvid begreppet "svagpresterande elever" blivit föremål för uppmärksamhet.

Läget

Det bör beaktas att prestationer måste relateras till komplexa förhållanden. Det föreligger alltid ett samspel mellan begåvning och intellektuell resurs å ena sidan och samhällets krav å den andra. En väsentlig orsak till skillnader mellan elevers och elevgruppers skolprestationer mätta över betyg faller tillbaka på de roller deras föräldrar spelar i vuxenlivet. I näringslivet ledda och underordnade vuxna överför andra attityder än ledande och överordnade till sina respektive barn och ungdomar. Starka skäl talar också för att den typ av aktiviteter, som genom medel- och överklassens ställning i näringslivet kommer att utvecklas och befrämjas i dessa grupper, även utfaller i form av högre grader av påverkan på skola och undervisning. Överklassens rollspel innebär därvid försök till uttolkning av sammanhang och processer i samhället och dess ekonomi samt användande av kraftfulla opinionsbildande resurser i syfte att sprida dessa tolkningar. Medelklassens roller kommer därvid i hög grad att präglas av dess ställning mellan överklass och arbetarklass. Uppgifterna som genomförs av vuxna i medelklassen måste ses som starkt knutna till överklassens värderingar men präglade av

en osäkrare ekonomisk ställning, varav följer ambivalens. Accepterandet av överklassens ledande orientering i form av elit- och konkurrensinriktning är emellertid en förutsättning för bibehållandet av medelklassens status, liksom dess enskilda medlemmars eventuella möjlighet att på individuell basis nå framgång i ekonomi och karriär.

Arbetarklassens ställning är helt annorlunda. De roller dess medlemmar tilldelas inom den nuvarande strukturen är inte sådana att de direkt kan påverka vare sig skolans inre arbete eller dess ledande och övergripande målsättningar. Endast i undantagsfall rekryteras ledande pedagoger, skoladministratörer och lärare ur arbetarklassen. Arbetarklassen tvingas i stället att försvara sig socialt och ekonomiskt genom kollektiv samverkan och uppbyggandet av politiska och fackliga organisationer, som bygger på samverkan och solidaritet. Bakom de relativt enkla begreppen elit, konkurrens, individualism, samverkan och solidaritet döljs komplicerade förhållanden, relationer och värderingar, som på skilda sätt har betydelse i grupper och samhälle, men som utlöser olika effekter på olika politiska och ekonomiska utvecklingsnivåer. Betydande skäl talar för att samhällsuttolkningar i riktning mot "elit" och "konkurrens" inte svarar adekvat mot det aktuella samhällets krav.

Om över- och medelklassens värderingar på ett kraftfullare sätt än arbetarklassens återfinns i skolans läroplaner, hos skoladministratörer och lärare – och mycket talar för att så är fallet – så måste man också räkna med att det föreligger en starkare identitet mellan dagens skola och barn–ungdom från dessa grupper än mellan skola och barn–ungdom från arbetarklassen. Än mindre blir då identifikationsmöjligheten mellan skola och barn–ungdom från socialt och ekonomiskt helt utslagna familjer. Boendesegregationen i större städer och tätorter liksom hög läraromsättning i utsatta områden accentuerar problemet. Effekterna av dessa faktorer sammantagna blir att de antydda rollspelen i vuxenlivet via barn–ungdom överförs genom skolan till nästa vuxengeneration och att förhållandena kan reproduceras i det oändliga till förfång för individer, samhälle och utveckling, om man inte bryter trenden.

Prestationskriterier

Mot bakgrunden av det anförda bör förstås, att begreppet "svagpresterande elever" kan ges en vid tolkning och ses som relativt. Korrelerad till den skola vi har i dag blir en elev från arbetarklassen lättare svagpresterande än en elev från medelklassen eller den ledande överklassen. Därmed förstås också att dagens skola inte på ett riktigt och framåtriktat sätt förmår utlösa de potentiella resurser som finns både hos arbetarklass och – i en mer utvecklad och komplicerad mening – hos över- respektive medelklass, även om framgångs- och prestationskriterierna, mätta över skolbetygens gynnande av elever med "rätt" identifikation, premierar de "högre" samhällsklassernas prestationer, dvs. om de är inriktade på

inläsning, kunskapsinhämtning genom auktoritativ förmedling, disciplinerad förträngning av det närvarande, aktuella målet till förmån för det långsiktiga karriärbetonade.

Under ett samhälles övergång från lågteknologi i industriell expansion till högteknologi kan sådana kriterier möjligen ses som effektiva, i varje fall inom ramen för en liberal marknadshushållning, men vid en högre teknologi och på gränsen till ett postindustriellt samhälle blir de hämmande för samhälle och individer lika väl som för den ekonomiska och produktionstekniska utvecklingen. På de utvecklingsnivåer som väntar i framtiden och som redan anmält sig har vi inte "råd" att använda oss av en skola som endast förmår utlösa begränsade delar av de resurser som återfinns i den totala befolkningen, vare sig om vi mäter krasst ekonomiskt eller om vi väger in humanistiska, individutvecklande "lyckobetonade" värderingar.

Experiment och forskning

Även om avancerad forskning bedrivits både i vårt land och internationellt inom områdena pedagogik och utvecklingspsykologi, så har denna i betydande omfattning av tidigare antydda skäl kommit att knytas mera till överklassens värderingar än till arbetarklassens. Därigenom har metoder initierats, som gagnar den förstnämnda gruppens intressen och förutsättningar.

Exempel på sådant experiment,ofta startade privat men i dag till stor del drivna med samhällets stöd, är skolor av typ Montessori, Kristofferskolan i Stockholm och Experimentgymnasiet i Göteborg. Genom starkt selektiv rekrytering och dominans från överklassen har dessa experiment – i och för sig värdefulla – i betydande utsträckning kunnat tillföras överklassens och medelklassens behov och förutsättningar. Med en annan rekrytering och under inflytande av värderingar från arbetarklassen skulle man nått helt andra resultat.

Färdighetsträning, gruppaktiviteter, kreativitetsaktivering osv. från Montessori- och Walldorfpedagogikens områden kunde då infogats och utformats i ett mönster påverkat av arbetarklassens värderingar. På liknande sätt kunde det göteborgska experimentgymnasiets öppna skolform ha anpassats till och bildat förutsättningen för metodutformning i en helt annan riktning än som nu blivit fallet. I stället för koncentrationsläsning, individualiserad och lärarledd undervisning verbaliserad och metodiskt anlagd till överklassens relativt mer avancerade och differentierade språkfärdigheter kunde då skolan och experimenten utformas efter helt andra mönster där verklighetsnärhet, bredare linjeval, grupparbeten i förening lärare–elever, kortare modulbitar avpassade som byggstenar vilka framåtriktade kan leda till ökad överblickbarhet, laboratorieövningar i relation till aktuell naturvetenskap på lämplig nivå, språkanpassning till klassens uttrycksvanor, lärare och skoladministration införstådda med gruppens förutsättningar (i djupare mening intellektuellt och emotionellt förankrade i arbetarklassen) och beredda att lyfta fram

dennas värderingar till ökad medvetenhet, varvade studiemöjligheter institutionaliserat inlagda mellan grundskolans högstadium och gymnasieskolan, inriktning på skapande, problemformulerande och problemlösande aktiviteter i relation till den verklighet, som är elevernas egen, teoretiska studiers förankring i praktiska övningar och korrelerade språkligt och metodiskt till dessa fått dominera.

Så har inte skett. Därför vet vi i dag betydligt mer om överklassens och medelklassens möjligheter att från sina vanor och värderingar driva ett framgångsrikt skolarbete än arbetarklassens. Vet vi emellertid lite om detta, så vet vi mer om andra basfaktorer. Således finns det i dag mindre fäste än tidigare i forskningen för äldre uppfattningar om starka skillnader i begåvning och intelligens mellan överklass och arbetarklass. Skolans experimentverksamhet bör därför numera konkret inriktas på att närma utbildning och pedagogik till arbetarklassen och de krav-värderingar som återfinns där. Man måste då närma sig problemet från en annan sida än hittills. Ett intressant område att lyfta fram blir då de mer djupgående psykologiska och sociala relationerna samt därav betingade värderingar och förväntningar i utväxlingen arbetarklass -skola.

Kan en sådan kunskap vinnas och tillåtas styra skolans inriktning och målsättning, undanröjs grunden till nuvarande brist på identifikation mellan elever ur arbetarklass och skola. Därmed upphör i allt högre grad de utstötningsmekanismer varigenom arbetarklassens barn löper större risk att stämplas som "svagpresterande". De tillåts att bli värderade och uppskattade från sina egna förutsättningar och värderingar, som verkligen inte är på något sätt sämre än andras i det samhälle vi har i dag!

Skall vi vinna ökad kunskap bör alltså en ökad experimentverksamhet i stor skala omfattande hela landet initieras. Dessa experiment bör selektivt anpassas till olika regionala bakgrundsfaktorer, men en gemensam linje kunde vara att undervisningsattityden på skilda nivåer fick efterträdas av studie- och forskningsmetoder i vilka lärare och elever gemensamt formulerade de aktuella problemen och därefter också gemensamt och aktivt sökte lösningarna. På ett handfastare sätt än nu måste också elevernas föräldrar dras in i dessa försök. Målet för experimenten måste vara att arbetarklassen konkret skall ges tillfälle att själv utforma sina mål och genomföra dem i skolan, så att de kan återfinnas såväl i skolans läroplaner som i dess pedagogik och administration-organisation.

Konkret bör detta leda fram till en analys av

1. effekterna av elevernas deltagande i planering av studierna och uppläggningen av skolarbetet,

2. effekterna av ökad samverkan i lag- och grupparbete, dels mellan elevgrupper, dels mellan lärare och elever i gruppsamverkan,

3. möjligheten att anpassa studiemetoder och arbetsmöjligheter till de relativa intressen och referenser, som återfinns inom andra samhällsskikt än de nu ledande i skola och undervisning, varvid särskilt beaktas att inlärningsmoment inte utvecklas på bekostnad av aktivitets- och kreativitetsfrämjande, problemformulerande och problemlösande arbeten,

4. möjligheten att dra in elever och föräldrar från arbetarklassen men även institutionaliserat fackföreningsrörelsen i ett successivt och ömsesidigt påverkansarbete, gällande såväl revidering och utveckling av läroplaner som pedagogik och skolans inre arbete.

Vunna erfarenheter bör sedan snabbt och fortlöpande tillföras den allmänna skolan.

Hemställan

Med stöd av ovanstående hemställs

att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär initiativ till upprättandet av experimentell skolaktivitet med den inriktning som angivits i motionen.

Stockholm den 25 januari 1974

LARS-INGVAR SÖRENSON (s)

MAGNUS PERSSON (s) i Karlstad

BERNT NILSSON (s) i Kalmar

JAN BERGQVIST (s)

TYRA JOHANSSON (s)

GOTAB 74 5813 S Stockholm 1974